

РЕЦЕНЗІЇ

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ О. КУШНІРА
«BUSINESS, VALUES, AND EU'S RESPONSE TO PROTESTS IN UKRAINE:
CASES FROM 2003–2004, 2010, AND 2013–2014»¹**

Взаємини із ЄС на даному етапі є визначальними для України у плані подолання корупції, утворення прозорих, сильних, ефективних політичних інститутів, яким би довіряло суспільство. Однак, незважаючи на підтримку України під час складних у її сучасній історії подій, ці взаємини все ж не можна назвати простими. Відповідно, існує серйозна потреба моніторити цю проблему, визначати та оцінювати кроки, які були та не були здійснені. У такому ключі створено монографію О. Кушніра «Бізнес, цінності та реакція ЄС на протести в Україні (кейси з 2003-2004, 2010 та 2013-2014 років)», видану університетом Лазарського (Варшава, Польща).

У фокусі уваги дослідження вивчення активності стейкхолдерів, що визначали міжнародну політику ЄС щодо України, та механізми, які ЄС може застосовувати для здійснення цієї політики. Автор визначає ключові питання, які привертають інтереси цих груп для того, щоб впливати на рішення ЄС, активізуючи чи, навпаки, пригальмовуючи їх. Подібний підхід дозволяє пов'язати дослідження із актуальними на сьогодні напрямками досліджень (теорія ігор, ABM – agent based modeling та ін.)

Робота складається із трьох розділів. У першому О. Кушнір аналізує законодавство ЄС у плані кооперації із Україною та робить акцент на ролі дотримання прав людини у цьому законодавстві. Починаючи аналіз взаємин між ЄС та Україною автор прослідковує їхню трансформацію від обережності в упровадженні довготривалих проєктів щодо непередбачуваних «гібридних режимів» на початку 2000-х до ухвалення угоди про асоціацію після Євромайдану. Автор справедливо зауважує, що навіть і після цього доленосного для України рішення, взаємини між Україною та ЄС лишаються непростими. З одного боку, очевидно, що бажання ЄС співпрацювати із державою суттєво впливає на її внутрішню політику, дозволяючи зрушувати наболілі проблеми. Однак, з іншого боку, особливістю сучасної української політики є «персоналізація» процесу ухвалення рішень в Україні. Говорячи про персоналізацію, автор має на увазі пріоритет власного інтересу стейкхолдерів держави, намагання отримати особисті переваги від співпраці з ЄС. Саме це, на думку автора, і заважає вибудувати взаємини, основані на довірі. Це дозволяє вкотре артикулювати особливості політичного режиму держави, що застрягла на роздоріжжі між авторитаризмом та демократизацією. І відповідно, об'єктивно оцінити внутрішньополітичні реалії.

Звісно, розгляд взаємин між ЄС та Україною неможливий без геополітичного контексту і без врахування ролі РФ у цих взаєминах. Відповідно, цьому присвячений другий розділ роботи. Автор справедливо зазначає, що під час аналізу міжнародної політики ЄС щодо України потрібно зважати на декілька моментів. Це внутрішні особливості здійснення української політики та намагання ЄС сприяти демократизації країни, суттєва залежність України від РФ до 2014 року. Проте і реалії «нової Холодної війни» важливі, а також, звісно, залежність деяких країн ЄС, особливо тих, що найбільше наповнюють його бюджет, від російських ресурсів. Розбираючи позицію РФ, автор зіставляє дві відомі промови Путіна: Мюнхенську (2007 року) та його виступ перед Радою Федерації РФ (2014). О. Кушніру вдається показати, що основні позиції цих двох промов лишилися незмінними, відповідно, події 2014 року – реалізація задумів 2007. Логічним завершенням цього розділу є вивчення внутрішньо українського балансування між ЄС та РФ, говорячи про яке автор повертається до уже зазначеного принципу здійснення політики в Україні – «персоналізму». У рецензованій роботі підкреслюється, що і нинішній президент держави продовжує підтримувати реформи, зважаючи на інтереси обраних олігархів. І хоча повернення до моделі «піраміди Януковича» є малоімовірним, все одно подібне здійснення політики і в майбутньому заважатиме взаєминам Україна – ЄС.

У третьому розділі вивчається історія українських протестів та реакція на них ЄС. Важливо, що автор зосереджується не тільки на Помаранчевій революції та Євромайдані, а й бере до розгляду «Податковий майдан». Таким чином враховується діяльність ще одного стейкхолдера у взаєминах

¹ Kushnir O. *Business, Values, and EU's Response to Protests in Ukraine: Cases from 2003–2004, 2010, and 2013–2014*. Warsaw: Lazarski University, 2020.

Україна – ЄС, а саме суспільства, що реалізувало свої права через протест. Говорячи про Помаранчеву революцію, автор зазначає, що ані представники ЄС, ані політичний штаб Ющенка не очікували таких значних протестів. О. Кушнір визначає свої причини подій. Це, по-перше, економічне зростання, що призвело до початків формування середнього класу і в цілому сформувало позитивні очікування від майбутнього. По-друге, формування громадянської свідомості, що вже не толерувала тотальне хабарництво та корупцію, рейдерство та непрозору роботу політичних інститутів. І, по-третє, ЗМІ та нові медіа. В Україні, як зазначає автор, після 2000 року розпочалася «золота ера» мережевих видань. Важливим був, звісно, і нейтралітет армії, а також врахування лідерами революції помилок акції «Україна без Кучми». Визначивши причини протесту, автор аналізує реакцію ЄС, базуючись на офіційних документах та резолюціях. Окреслюючи провідні меседжі цих документів, автор зазначає, що вони, по суті, були ультиматумами, хоча, якщо йдеться про реакцію ПАСЄ, то вона має бути швидше рекомендацією із можливостями широкої інтерпретації. Окрім резолюцій, автор враховує і ще два важливі аспекти – це персональні заяви, а також роль медіаторів, яку взяли на себе представники ЄС.

Тим часом, аналіз подій так званого «Податкового майдану» у 2010 році підводить автора до думки, що їхні причини в цілому були схожі на причини, з яких виникла Помаранчева революція. Але тут реакція ЄС була принципово іншою. Важливо, що подібне співставлення дозволяє краще окреслити мотиви дій стейкхолдерів ЄС, а також визначити фактори, які були принциповими для ухвалення рішень. Це й економічні (на відміну від 2004 про економічне зростання не йшлося), суспільні (настрої в цілому були песимістичні), політичні (після перемоги Януковича на виборах, відбулися парламентські перегони, в яких лідерство отримала Партія регіонів, тож колишній президент міг розпочати вибудовувати свою «вертикаль»). «Стейкхолдери ЄС погодилися сприймати хід подій у тому вигляді, особливо у світлі їхньої традиційної інтенції встановлювати короткотривалі та гнучкі засади співпраці з Україною», – пише автор.

Зіставлення Помаранчевої революції та Податкового майдану дає змогу краще зрозуміти контекст подій Євромайдану, що розвивалися за відмінним сценарієм і призвели до більш масштабних наслідків. Так само, аналізуючи причини подій, авторові вдається показати, що суспільні настрої у 2012 та 2013 змінювалися (збільшувався відсоток тих, хто готовий був виходити на вулиці – відстоювати свої права). При цьому ЄС готовий був звернути увагу й на міжнародну повістку, на відміну від 2010 року, де внутрішня економічна криза була на порядку денному. Так само, європейські стейкхолдери розуміли переваги від Асоціації, оскільки із її допомогою деякі з них отримували доступ до українських ринків. До того ж, звісно російська агресія зіграла свою роль, внаслідок чого були переглянуті відносини між ЄС та РФ.

Відтак, детальний аналіз Помаранчевої революції, Податкового майдану та Євромайдану дає змогу краще окреслити сутність взаємин між ЄС та Україною, визначити мотиви дій провідних стейкхолдерів і пояснити, чому події розвивалися саме в такому ключі.

Підсумовуючи зазначимо, що проведене дослідження, безперечно, є важливим із точки зору розуміння особливостей сучасної політики ЄС та України, засад здійснення міжнародної політики. У цьому полягає його практичне значення. Отже, рецензована монографія може сприяти розширенню розуміння цих питань та стати основою для вивчення питання міжнародних взаємин, а також державної політики. А запропонований у роботі аналіз активності стейкхолдерів може бути використаний для розгляду інших актуальних кейсів у межах політичних наук.

*Т. І. Неприцька – кандидат політичних наук, доцент,
Донецький національний університет імені Василя Стуса*